Inna NEGRESCU-BABUŞ

De la competența culturală la competența interculturală

I.N.-B. – doctor în filologie, cercetător științific superior la Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu". Domenii principale de cercetare: sociolingvistică, științe ale comunicării, psiholingvistică, pragmatică, istoria limbii. Lucrări publicate: *Limba română în condițiile diglosiei. Studiu diacronic* (monografie, 2015); *Aspecte actuale ale multilingvismului în contextul lingvistic european* (2015); *Bilingvism versus diglosie* (2016); *Politici de stat privind regimul minorităților în Europa Centrală și de Est* (2018) etc.

În organizarea noilor sale demersuri, interculturalismul propune o perspectivă diferită asupra conceptului de cultură. Acesta este analizat prin descoperirea și evidențierea laturii sale dinamice, care se află în continuă restructurare și construcție, prin valorizarea nu doar a produselor culturale, ci și a proceselor ce contribuie la apariția acestor produse. Interculturalismul pornește de la o viziune asupra culturii care se îndepărtează de perspectivele descriptiviste, normative sau istorice. Cultura nu este doar suma unor valori spirituale și materiale, ci este în aceeași măsură și un proces ce implică și responsabilizează individualități și chiar grupuri.

„Cultura trebuie înțeleasă ca fiind reprezentată de valori în continuă schimbare, de tradiții, relații sociale, create pretutindeni, proprii unui grup de persoane adunate împreună de o combinație de factori în care se includ istoria comună, poziția geografică, clasa socială sau religia, precum și modalitățile în care acestea sunt transformate de cei ce le împărtășesc. Ca atare, nu include doar elemente tangibile ca mâncarea, sărbătorile, vestimentația, expresiile artistice, ci și manifestări mai puțin tangibile ca stilul de comunicare atitudinile, valorile, relațiile familiale" (Nieto 1992: 138).

BDD-A30335 © 2019 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:09 UTC)

Altfel spus, cultura nu este analizată doar prin prisma unei configurații de comportamente învățate, ci în special din perspectiva ideilor care structurează aceste comportamente. Cultura înglobează oamenii, modul în care aceștia gândesc și acționează, felul în care arată și evaluează credințele și comportamentele cotidiene etc.

Unii autori prezintă cultura din perspectiva a trei dimensiuni, extinzând astfel aria de semnificații a acestui concept: *nivelul concret* (este cel mai vizibil nivel al culturii și include elemente precum vestimentația, muzica etc); *nivelul comportamental* (modalitățile prin intermediul cărora indivizii joacă anumite roluri, își clarifică apartenența la o anumită comunitate lingvistică, de gen, formele de comunicare nonverbală și de organizare socială); *nivelul simbolic* (înglobează valorile și credințele specifice unei culturi).

O astfel de abordare lărgește granița noțiunii de cultură, subliniind complexitatea de elemente simbolice care fac posibilă comunicarea intre indivizi, grupuri, context și alteritate. Completarea caracteristicilor clasice de determinare a culturii (spațiale, lingvistice și istorice) cu elemente precum relaționalul concret și potențialul său dinamic de reconstrucție continuă, conduc spre o lărgire incredibilă a acestui concept polimorf, imposibil de redat într-o definiție, indiferent cât de cuprinzătoare ar fi aceasta.

În această ordine de idei, definițiile anterioare au încercat să demonstreze în timp specificul conceptului de cultură care stă la baza filozofiei pluralismului, polimorfă și complexă din punct de vedere structural și niciodată statică. E de subliniat faptul că o cultură nu se prezintă ca o bază cumulativă de date inerte, un element rupt de context și, în special, de relații, din contră, cultura trăiește, dialoghează și se restructurează continuu. Din acest punct de vedere, culturile sunt mai avantajoase decât o cultură. „Nu există culturi cu majuscule, ci numai culturi diverse, variate întotdeauna la plural; varietatea lor e o binefacere, e sursa practic nesfârșită a împrospătării viziunii noastre despre lume și a definirii individului și umanității; sunt marea sursă a identității" (Malița 1998: 14).

Descoperind și acceptând diversitatea culturilor, aflăm, de fapt, că „istoria ne-a zămislit multipli și diverși", că „nu există un loc în care să

BDD-A30335 © 2019 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:09 UTC)

putem îmbrățișa întregul câmp al culturilor" (Ricoeur 1975: 40-41). În condițiile noilor mijloace de comunicare și de cunoaștere, fiece cultură poate să-și asimileze toate înfăptuirile culturale ale omenirii, având acum șansa să transpună în propria sa perspectivă de gândire alte limbaje, viziuni, stiluri și perspective umane. Prin această întâlnire inevitabilă, culturile se îmbogățesc reciproc, dar, în același timp, își consolidează fiecare în parte specificul ei. Astfel, recunoașterea pluralității culturilor nu contrazice unitatea spiritului uman. Culturile sunt diferite pentru că substratul lor uman, social și istoric este diferit.

Există multe demersuri pentru această viziune a culturii din perspectiva dinamicii și a schimburilor reciproc avantajoase, fapt ce demonstrează existența unei realități. „O cultură este mare nu numai prin ea însăși, prin propriile mecanisme autoreproductive și autocontemplative, ci prin metabolismul creșterii și transformării ei, prin felul în care permite deschideri spre reverberații din exterior" (Cucoș 2000: 14).

Astfel, deschiderea spre alte culturi are un impact asupra propriei identități culturale, deoarece o izolare în propria cultură, percepută ca fiind suficientă, conduce la o imagine deformată și la o percepție subiectivă a acesteia.

Învățarea interculturală presupune un proces continuu care pornește, în majoritatea cazurilor, de la un etnocentrism și are drept scop structurarea unei capacități complexe, foarte importantă pentru eficiența contactelor dintre culturi. Această capacitate poartă denumirea de *competență interculturală* și pornește de la o bună *competență culturală*, pe baza căreia se poate construi un complex de abilități de percepție mult mai largă și obiectivă a pluralității, o mai mare deschidere spre ceilalți, o înțelegere multidimensională a pluriculturalității în care trăim.

Inspirată din viziunea semiotică asupra culturii a lui Geertz, apărută la sfârșitul anilor '80, competența interculturală se definește prin capacitatea indivizilor de a comunica eficient cu interlocutori din alte culturi, pornind de la abilități ce au fost dobândite ca urmare a relaționării sociale, a înțelegerii și adaptării la medii culturale diferite. Competența și abilitățile de comunicare interculturale se dobândesc prin învățare și experiență, fiind factori foarte importanți în obținerea de performanțe

BDD-A30335 © 2019 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:09 UTC)

în diverse domenii. Oamenii de astăzi trebuie să facă față unor noi provocări în această epocă a globalizării, iar educația interculturală, pregătirea indivizilor pentru a lucra în echipe multinaționale și cunoașterea altor culturi sunt cerințe de bază în adaptarea la noile condiții.

În zilele noastre, așa-numita „capacitate pentru interculturalitate" a devenit mult mai largă în comparație cu precedenta limitare de către lingviști la „competența intercultural comunicativă". Această competență interculturală se definește printr-un ansablu de credințe și conduite interculturale spechifice care militează pentru empatie, deschidere și comunicare, pentru înțelegerea și respectarea alterității în toată complexitatea ei.

Michael Byram distinge *competența interculturală* (intercultural competence), care, în opinia sa, reprezintă capacitatea de a interacționa în limba maternă cu oameni din alte spații culturale și lingvistice, de *„competența de comunicare interculturală (intercultural communicative competence)"*, care vizează capacitatea individului de a comunica într-o limbă străină. În mod similar, face diferența dintre învățarea interculturală, care se referă la însușirea unor cunoștințe, moduri de comportament, competențe și reprezentări, avându-i ca protagoniști, în special, pe migranți, și procesul intercultural de predare și învățare a limbilor străine, care îl are drept țintă pe *vorbitorul intercultural"* (intercultural speaker) (Byram, Zarate 1997: 57). Acesta posedă în situațiile de comunicare competențe care depășesc aspectul strict lingvistic, definitorii fiind competențele din sfera socioculturală și din cea socială. Un vorbitor intercultural este cineva, care are o competență diferită de cea a vorbitorului nativ, capabil să vadă și să stabilească relații între limbi și culturi, mai bine decât cineva care încearcă și, de obicei nu reușește, să imite un vorbitor nativ. Competența de vorbitor intercultural este de asemenea dificil de dobândit și majoritatea celor care învață limbi străine nu-și vor atinge scopul, însă ei vor dobândi totuși un anumit nivel din această competență.

Același autor, Byram, alături de Zarate, organizează elementele ce compun competența interculturală în cinci categorii: atitudini (deschidere, curiozitate și încercarea de a combate stereotipurile ce privesc alte grupuri și chiar comunitatea proprie); cunoștințe și informații referitoare la grupurile sociale, „produsele" și practicile acestora din

BDD-A30335 © 2019 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:09 UTC)

cultura proprie sau a altora, cunoștințe referitoare la procesele generale de interacțiune socială etc.); abilități de interpretare și relaționare (analiza obiectivă și echilibrată a unor evenimente, „produse" specifice unei culturi, explicarea și relaționarea lor adecvată cu cele din cultura proprie); abilități de descoperire și de interacțiune: capacitatea de a recepta noi elemente și practici ale altor culturi; de a gestiona cunoștințe, atitudini, abilități în condițiile limitative ale comunicărilor și interacțiunilor verbale); abilități de reflecție și evaluare critică pe baza unor criterii, perspective și practici ale culturii proprii și ale alterității).

Având astfel de cunoștințe și abilități, o persoană competentă intercultural este în stare să gestioneze complexitatea culturală de astăzi, să găsească răspunsuri adecvate la provocările generate de diversitate.

Competența de comunicare interculturală se achiziționează printr-un cumul de experiențe dificile. Primele contacte cu indivizii din altă cultură generează la o primă etapă un șoc cultural, stări de incertitudine și de anxietate pe care Gudykunst le analizează amănunțit prin prisma reacțiilor psihologice inițiale pe care le trăiesc imigranții. Acestea se manifestă atunci când barierele de comunicare lingvistică (sau de altă natură) sunt resimțite foarte intens și, drept urmare, declanșează reacții afective contradictorii (stres și numeroase întrebări legate de identitatea lor culturală), după care urmează un proces treptat de acomodare și de adaptare la normele și regulile impuse de noul mediu cultural. De cele mai multe ori, acest proces are ca finalitate integrarea imigrantului în noul spațiu social. Cu cât există mai multe similitudini (de ordin religios, valoric, lingvistic etc.) între cultura proprie și cea de adopție, cu atât este mai accesibilă și mai ușoară acomodarea individului la noul mediu.

În opinia cercetătorilor William Gudykunst și Young Kim, competența de comunicare interculturală presupune o dublă localizare, ceea ce implică abordarea ei din două perspective: „Din primul punct de vedere, competența se află în interiorul comunicatorului, iar din cel de-al doilea competența este între comunicatori" (Gudykunst, Kim 1997: 232). Savanții completează noțiunea de „competență" incluzând și aspectul de „interacțiune", care presupune și o componentă socială a interactanților, în funcție de calitatea procesului de comunicare.

BDD-A30335 © 2019 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:09 UTC)

Comportamentul dezvoltat în procesul de comunicare poate fi evaluat pe baza a două dimensiuni: adecvarea comportamentului comunicativ la situația de comunicare dată (*appropriatness*) și eficiența comportamentului comunicativ (*effectivness*), concretizată în realizarea obiectivelor de comunicare propuse. Comunicarea interculturală este însă un proces dinamic, care, presupunând mișcarea dintr-un spațiu cultural în altul, aduce în prim plan, mereu, alți interactanți, fiecare marcat de caracteristicile culturii proprii. Competența de comunicare interculturală nu se limitează, prin urmare, doar la o anumită cultură, ci ea implică adaptabilitatea cognitivă, afectivă și operațională a sistemului interior al unui individ la toate sistemele de comunicare interculturală. Pentru desfășurarea corespunzătoare a unui proces de comunicare interculturală, luând în calcul acest aspect al schimbării relativ frecvente și rapide a mediului cultural, dar și cele trei dimensiuni – cognitivă, afectivă și operațională – care alcătuiesc competența de comunicare interculturală, înseamnă că interlocutorii trebuie să posede: o conștiință interculturală (conștiință de sine, flexibilitate cognitivă, inițiativă, cunoaștere culturală (norme, valori), cunoștințe istorice, politice, economice, cunoașterea rolurilor, inteligență socială, cunoștințe de specialitate, toleranță față de ambiguitate); o sensibilitate interculturală (motivație și interes față de alte culturi, acceptarea diversității și a diferențelor culturale, empatie, capacitate de adaptare, respect față de tradițiile și obiceiurile altor culturi, toleranță, răbdare, obiectivitate) și un comportament intercultural (competență socială, competență interacțională, competență lingvistică, strategii de evitare a neînțelegerii și de explicare a înțelegerii greșite, metacomunicare, modalități de abordare a prejudecăților, stereotipurilor și clișeelor).

În concluzie, modul constructiv de a lucra cu o multitudine culturală și cu diferite reprezentări valorice, în planul relațiilor interumane, nu mai reprezintă doar o calificare a managerilor din organizațiile transnaționale. În viitorul apropiat, acest lucru va deveni un obiectiv general în formarea și dezvoltarea personalității unui individ. Cheia conviețuirii și a cooperării în mediile pluriculturale, în opinia majorității celor care se ocupă de gestionarea interacțiunii în astfel de medii, o reprezintă competența de comunicare interculturală, care a devenit astfel, de mai bine de două decenii, un concept foarte vehiculat, ale cărui semnificații și dimensiuni nu au fost încă definitiv determinate.

BDD-A30335 © 2019 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:09 UTC)

Bibliografie

Nieto 1992 = Nieto S., *Affirming Diversity: The Sociopolitical Context of Multicultural Education,* New York, Longman.

Maliţa 1998 = Maliţa M., *Zece mii de culturi. O singură civilizaţie*, Bucureşti, Nemira.

Ricoeur 1975 = Ricoeur P., *Les cultures et le temps*, Paris, UNESCO-Payot.

Cucoş 2000 = Cucoş C., *Educaţia. Dimensiuni culturale şi intercultural*, Iaşi, Polirom.

Byram, Zarate 1997 = Byram M., Zarate G., *Definitions, objectives and assessmentof,* în *Sociocultural Competence in Language Learning and Teaching*, Strasbourg, p. 53-67.

Gudykunst, Kim 1992 = Gudykunst W., Kim Y., *Communicating with Strangers*, London, McGraw-Hill.

BDD-A30335 © 2019 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:09 UTC)